

PERDAVIMO SISTEMOS OPERATORIUS

AB „AMBER GRID“

Ataskaita dėl AB „Amber Grid“ laikinųjų priemonių taikymo

Parengta remiantis 2014 m. kovo 26 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 312/2014
kuriuo nustatomas dujų perdavimo tinklų balansavimo kodeksas

Vilnius, 2017

Ataskaita parengta remiantis 2014 m. kovo 26 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 312/2014 kuriuo nustatomas dujų perdavimo tinklų balansavimo kodeksas (toliau – *Reglamentas*). Šiuo *Reglamentu* nustatomos Europos Sąjungos mastu suderintos balansavimo taisyklės, kurių tikslas – užtikrinti, kad tinklo naudotojai galėtų ekonomiškai efektyviai ir nediskriminaciniu principu valdyti savo balansą įvairiose balansavimo zonose visoje Europos Sąjungoje. Siekiant didesnės rinkos integracijos, svarbu, kad dujų perdavimo tinklų balansavimo taisyklės palengvintų prekybą dujomis balansavimo zonose ir taip padėtų siekti rinkos likvidumo.

Pagal *Reglamento* 45 straipsnį, „jei didmeninė prekyba trumpalaikiais dujų tiekimo produktais nėra pakankamai likvidi, perdavimo sistemos operatoriai taiko 47 – 50 straipsniuose nurodytas tinkamas laikinąsias priemones“. AB „Amber Grid“ taiko bei planuoja toliau taikyti *Reglamento* 50 straipsnyje nurodytą laikinąją priemonę – toleranciją. Taikant toleranciją gali būti sumažinamas su tinklo naudotojo paros disbalanso kiekiu per dujų tiekimo parą arba jo dalimi susijęs ribinės pardavimo kainos arba ribinės pirkimo kainos finansinis poveikis tinklo naudotojui.

Teikiamoje ataskaitoje apžvelgiama esama Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriaus (toliau – *PSO*) situacija, taikomos laikinosios priemonės, jų taikymo priežastys, bei veiksmai kurių AB „Amber Grid“ numato imtis tam, kad sustabdytų laikinųjų priemonių naudojimą.

1. Esama situacija

AB „Amber Grid“ yra dujų perdavimo sistemos operatorius Lietuvoje. Bendrovė valdo, eksploatuoja ir vysto gamtinių dujų infrastruktūrą – Lietuvos magistralinius dujotiekus ir su jais susijusius įrenginius, užtikrina saugų ir patikimą dujų transportavimą. Veiklą bendrovė vykdo nuo 2013 m. rugpjūčio 1 d., kai įsigaliojo bendrovei Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – *VKEKK*) išduota laikina gamtinių dujų perdavimo licencija. 2015 m. balandžio 10 d. AB „Amber Grid“ išduota neterminuota perdavimo veiklos licencija ir bendrovė paskirta perdavimo sistemos operatoriumi.

AB „Amber Grid“ klientai – stambios elektros, centralizuotos šilumos gamybos, pramonės įmonės ir vidutinės Lietuvos verslo bendrovės, gamtinių dujų tiekimo įmonės, kurioms teikiamos gamtinių dujų perdavimo paslaugos.

AB „Amber Grid“ su gamtinių dujų perdavimo sistemos naudotojais (gamtinių dujų vartotojais, gamtinių dujų skirstymo sistemų operatoriais, importuotojais, gamtinių dujų tiekimo įmonėmis, importuojančioms dujas ir / ar tiekiančioms dujas iki vartotojų sistemų ar į kitas perdavimo sistemas) (toliau – *Sistemos naudotojai*) sudaro gamtinių dujų perdavimo paslaugų sutartis (toliau – *Sutartis*), kuriose yra numatomos ir balansavimo sąlygos. Sudarius *Sutartį*, *Sistemos naudotojai* įgyja teisę naudotis gamtinių dujų perdavimo sistema ir turi galimybę prekiauti dujomis virtualiame prekybos taške pagal pirkimo - pardavimo sutartis, biržoje ir / ar kitais būdais. Virtualiame prekybos taške prekiaujama dujomis, kurios yra įleistos per įleidimo taškus, tačiau dar neišleistos per išleidimo taškus. *PSO* gauna informaciją tik apie virtualiame prekybos taške parduotus ir / ar nupirktus dujų kiekius, kuriuos pateikia biržos operatorius ir / ar tiekimo įmonė.

2016 m. gruodžio 31 d. buvo sudarytos 95 (2015 m. – 89) gamtinių dujų perdavimo paslaugų sutartys su gamtinių perdavimo sistemos naudotojais, iš jų 71 yra aktyvūs ir naudojami gamtinių dujų perdavimo paslaugomis, o 61 *Sutartį* pasirašęs *Sistemos naudotojas* yra galutiniai gamtinių dujų

virtotojai, jie gamtines dujas transportuoja ir naudoja savoms reikmės. Su gamtinių dujų tiekimo įmonėmis, prekiaujančiomis gamtinėmis dujomis, tačiau netransportuojančiomis jų perdavimo sistema, AB „Amber Grid“ buvo sudariusi 3 (2015 m. – 3) gamtinių dujų balansavimo sutartis.

Lietuvoje 2016 metais suvartota 23,3 TWh gamtinių dujų, arba 11 proc. mažiau nei 2015 metais, kai buvo suvartota 26,2 TWh.

Šiuo metu Lietuvoje gamtinių dujų tiekimo licencijas turi 33 bendrovės, iš jų veiklą vykdo 9 įmonės. Lietuvoje gamtinių dujų tiekimo įmonių koncentracija yra didelė, net 97 proc. į perdavimo sistemą įleistų dujų importavo trys didžiausi dujų rinkos dalyviai.

Iki pirmųjų AB „Lietuvos dujos“ gamtinių dujų balansavimo taisyklių (toliau – *Balansavimo taisyklės*) patvirtinimo, Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistemoje buvo taikomas lankstus tiekimo režimas, kai gamtinių dujų vartotojams buvo priskiriamas dujų kiekis lygus gamtinių dujų pristatymo vietose suvartotam dujų kiekiui. Skirtumą tarp į perdavimo sistemą įleisto ir iš perdavimo sistemos išleisto dujų kiekio subalansuodavo ir visas su tuo susijusias sąnaudas prisiimdavo *PSO*. *Balansavimo taisyklės* įsigaliojo 2012 m. rugsėjo 14 d., jose reglamentuojami *PSO*, *Sistemos naudotojų* bei kitų rinkos dalyvių, prekiaujančių dujomis pagal dvišales pirkimo – pardavimo sutartis ir (ar) biržoje, skirstymo sistemos operatorių, rinkos operatorių tarpusavio santykiai, teisės ir pareigos dalyvaujant perdavimo sistemos balansavime.

Vadovaujantis 2012 m. *Balansavimo taisyklių* 50 str., balansavimo paskyra įdiegta ir pradėjo veikti nuo 2013 m. rugpjūčio mėn. Prisijungus prie AB „Amber Grid“ elektroninės perdavimo paslaugų užsakymo ir administravimo sistemos (toliau - *EPPS*) *Sistemos naudotojams*, informacija apie *Sistemos naudotojų* padėtį balansavimo atžvilgiu pateikiama individualiai kiekvienam *Sistemos naudotojui* sukurtoje balansavimo paskyroje.

2. Prekybos gamtinių dujų biržoje analizė (prekyba trumpalaikiais standartizuotais produktais)

UAB GET Baltic (toliau – *GET BALTIC*) organizuoja prekybą gamtinių dujų biržoje. Gamtinių dujų birža verslo įmonėms užtikrina galimybę lanksčiau planuoti savo kasdienę veiklą, veiklos plėtrą ir kitus procesus bei balansuoti dujų srautus.

Prekyba biržoje – tai alternatyvus, papildantis prekybą ilgalaikėmis pirkimo – pardavimo sutartimis, būdas įsigyti arba parduoti gamtines dujas. Gamtinių dujų biržoje pirkti ir parduoti dujas gali visi gamtinių dujų rinkos dalyviai. Tai reiškia, kad pritrūkus dujų ar turint jų perteklių, nebūtina kreiptis į dujų tiekėją – dujų galima įsigyti ir biržoje. *GET BALTIC* gamtinių dujų biržoje yra prekiaujama šiais produktais:

- mėnesio;
- artimiausių ateinančių pristatymo parų (iki 150 artimiausių ateities parų) gamtinėmis dujomis;
- einamosios pristatymo paros gamtinėmis dujomis;
- praėjusios pristatymo paros gamtinėmis dujomis.

Šiuo metu *GET BALTIC* organizuoja prekybą gamtinėmis dujomis Lietuvos, Latvijos ir Estijos rinkose.

Pastaruoju metu augantis Latvijos ir Estijos gamtinių dujų rinkos dalyvių skaičius gamtinių dujų biržoje, patvirtino poreikį sukurti vieningą gamtinių dujų prekybos platformą Baltijos šalyse. Siekiant skatinti tarpvalstybinę prekybą tarp Baltijos šalių ir plėtoti konkurencingą regioninę rinką nuo 2017 m. liepos 1 d. *GET BALTIC* pradėjo teikti susietųjų pajėgumų paskirstymo paslaugą. Taikant susietųjų pajėgumų paskirstymo būdą, tarpvalstybiniai trumpalaikiai perdavimo pajėgumai paskirstomi dujų biržos platformoje vienu metu su dujų, kuriomis prekiaujama Baltijos šalių rinkose per dujų biržą, kiekiais. Netiesioginio pajėgumų paskirstymo modelis ne tik pagerins perdavimo pajėgumų paskirstymo efektyvumą ir leis optimizuoti susijusias sąnaudas, bet ir sujungs Lietuvos, Latvijos ir Estijos trumpalaikes dujų rinkas, didins jų likvidumą ir konkurencijos lygį.

Iš viso *GET BALTIC* dujų biržoje 2017 m. liepos 31 d. buvo registruoti 63 dalyviai iš visų trijų Baltijos šalių. Aktyviai *GET BALTIC* dujų biržoje 2017 m. veikė 9 biržos dalyviai (teikė pavedimus pirkti/parduoti ir (ar) sudarė pirkimo/pardavimo sandorius). Iš viso buvo sudaryta 434 sandoriai, iš jų 35 proc. (152 sandoriai) per liepos mėnesį.

Informacija apie įvykdytus sandorius *GET BALTIC* biržoje 2014 m. - 2017 m. liepos 31 d.:

Metai	2014 m.	2015 m.	2016 m.	2017.01.01 iki 2017.07.31
Sandorių skaičius	1355	2316	1035	434

Pažymėtina, kad iki š. m. liepos mėn. dėl UAB „Lietuvos dujų tiekimas“ taikytos nuolaidos dujomis parduodamoms pagal dvišales dujų pirkimo - pardavimo sutartis, visi vartotojai, kurie gali laisvai prekiauti gamtinėmis dujomis gamtinių dujų biržoje, dujas dvišaliais kontraktais galėjo įsigyti žymiai pigiau, nei tą būtų galima padaryti biržoje, dėl ko prekyba gamtinių dujų biržoje buvo nelikvidi.

Per 2017 metų 7 mėnesius pateiktų pavedimų parduoti kiekis sudarė 1.635 GWh (iš jų 839 GWh t. y. 51 proc. per liepos mėn.), per visus 2016 metus - 6.881 GWh. Tuo tarpu bendras biržoje pateiktų pavedimų pirkti kiekis per 2017 m. 7 mėnesius sudarė 629 GWh (iš jų 202 GWh, t. y. 32 proc. liepos mėn.), o per visus 2016 metus - 1.408 GWh.

Biržoje suprekiatų dujų kiekio 2015 m. - 2017 m. liepos 31 d. palyginimas su bendrai Lietuvos vartotojams perduotu gamtinių dujų kiekiu:

Metai	2015	2016	2017.01.01 iki 2017.07.31
Biržoje suprekiautas dujų kiekis, MWh	652.278	298.998	96.124*
Lietuvoje perduotas dujų kiekis, MWh	26.182.642	23.336.154	14.023.161
Palyginimas (%)	2,5	1,3	0,69

*tame skaičiuje 81 proc. (77.672 MWh) sudaro per liepos mėnesį biržoje suprekiautas dujų kiekis.

Prekyba biržoje dabartinėmis rinkos sąlygomis nėra aktyvi, 2017 m. per 7 mėnesius buvo parduota mažiau nei 1 proc. visų Lietuvos vartotojams perduotų dujų, tokia rinka nėra likvidi. Tačiau, vadovaujantis Europos Sąjungos valstybių narių energijos rinkų organizavimo patirtimi, galima daryti

išvadą, kad gamtinių dujų prekybos organizavimas per biržas, esant atitinkamoms gamtinių dujų infrastruktūros galimybėms, didina konkurenciją gamtinių dujų sektoriuje, o drauge – gamtinių dujų tiekimo saugumą ir patikimumą, taip pat rinkų likvidumą ir skaidrumą.

3. Taikytinos laikinosios priemonės ir jų taikymo priežastys

Gamtinių dujų rinkos dalyviai kiekvieną balansavimo laikotarpį (parą) privalo subalansuoti į perdavimo sistemą patiekiamų ir iš perdavimo sistemos išimamų dujų kiekius. Sukėlus disbalansą, turi pirkti arba parduoti dujas *PSO* priklausomai nuo to, ar buvo sukeltas dujų trūkumas ar perteklius perdavimo sistemoje balansavimo dujas rinkos dalyvis perka už ribinę pirkimo kainą ir parduoda už ribinę pardavimo kainą. Ribinė pirkimo kaina yra didesnė balansavimo dujų kaina per balansavimo laikotarpį tarp didžiausios dujų kainos, už kurią *PSO* per balansavimo laikotarpį nupirko ir (ar) pardavė dujas pagal dvišalę pirkimo - pardavimo sutartį ir (ar) biržoje ir vidutinės biržoje suprekiatų dujų kainos per balansavimo laikotarpį, kurią skelbia rinkos operatorius. Ribinė pardavimo kaina - mažesnė balansavimo dujų kaina per balansavimo laikotarpį tarp mažiausios dujų kainos, už kurią *PSO* per balansavimo laikotarpį nupirko ir (ar) pardavė dujas pagal dvišalę pirkimo - pardavimo sutartį ir (ar) biržoje ir vidutinės biržoje suprekiatų dujų kainos per balansavimo laikotarpį, kurią skelbia rinkos operatorius.

Už disbalanso kiekį didesnę nei nustatyta disbalanso tolerancijos riba yra apskaičiuojamas disbalanso užmokestis. Spalio - balandžio mėnesiais yra taikoma 5 proc. tolerancijos riba, gegužės - rugsėjo mėnesiais yra taikoma 15 proc. tolerancijos riba. Disbalanso užmokestis sudaro 10 proc. nuo balansavimo dujų ribinės pirkimo kainos, jei rinkos dalyvis sukėlė dujų trūkumą sistemoje, arba 10 proc. nuo ribinės pardavimo kainos, jei rinkos dalyvis sukėlė dujų perteklių sistemoje. Tuo atveju, jeigu rinkos dalyviai sukelia disbalansą ir *PSO* neužtenka turimų dujų išteklių užtikrinti tinkamą dujų perdavimo sistemos veikimą, *PSO* įsigyja / parduoda dujas gamtinių dujų biržoje ir / ar pagal dvišales sutartis.

AB „Amber Grid“ taiko tolerancijos ribas, nes Lietuvoje trumpalaikė didmeninė gamtinių dujų rinka nėra pakankamai likvidi. Tolerancijos ribų taikymas sąlygoja konkurencingumo vystymąsi, padeda naujiems gamtinių dujų rinkos dalyviams ateiti į rinką, prisitaikyti prie jos sąlygų ir sumažina patiriamų kaštų dydį. Ypač tai aktualu nedideliems rinkos dalyviams, kurie nori pradėti veiklą gamtinių dujų sektoriuje.

4. Laikinių priemonių taikymo poreikis, atsižvelgiant į didmeninės prekybos trumpalaikiais dujų tiekimo produktais rinkos raidos būklę

Lietuva yra maža ir gana izoliuota dujų rinka, yra tik keletas rinkos dalyvių veikiančių didmeninėje rinkoje. 2017 m. sausio 23 d. Baltijos šalių gamtinių dujų operatoriai – AB „Amber Grid“ (Lietuva), AS „Conexus Baltic Grid“ (Latvija), Elering AS (Estija) pasirašė bendradarbiavimo susitarimą dėl susietųjų pajėgumų paskirstymo modelio įgyvendinimo. Tokio modelio taikymas – konkretus žingsnis integruojant Baltijos šalių dujų rinkas. Perdavimo sistemų operatoriai diegia pajėgumų paskirstymo modelio naujoves siekdami padidinti Baltijos šalių dujų rinkų konkurencingumą ir paskatinti tarpvalstybinę prekybą dujomis. Tikimasi, kad likvidumas turėtų padidėti per ateinančius metus, tačiau net ir trijų Baltijos šalių rinkų dydis yra nedidelis ir likvidumui įtaka nors ir bus teigiama, tačiau iki bendros rinkos sukūrimo tarp Baltijos šalių (ir potencialiai Suomijos) gana ribota. Todėl

planuojama ir toliau tinklo naudotojams taikyti tolerancijos ribas taip esant ribotam likvidumui neapsukinant pasinaudojimo perdavimo sistema sąlygų.

5. Vertinimas, kaip dėl laikinųjų priemonių taikymo padidės didmeninės prekybos trumpalaikiais dujų tiekimo produktais likvidumas

Disbalanso tolerancijos ribų taikymas suteikia galimybę naujiems arba smulkiems rinkos dalyviams prisitaikyti prie balansavimo sistemos, atsiradusios įsigaliojus balansavimo kodeksui bei leidžia naujiems rinkos dalyviams lengviau patekti į gamtinių dujų rinką. Taip pat, tolerancijos ribų taikymas skatina rinkos dalyvius aktyviau dalyvauti prekyboje trumpalaikiais gamtinių dujų produktais ir taip balansuoti savo į perdavimo sistemą įleidžiamų ir išleidžiamų dujų kieki. Apibendrinant, taikomos laikinosios priemonės skatina konkurencingą dujų rinkos plėtrą Lietuvoje, o tai daro teigiamą poveikį didmeninės prekybos trumpalaikiais dujų tiekimo produktais didmeninėje rinkoje likvidumo augimui.

6. Veiksmai, kurių bus imamasi laikinosioms priemonėms panaikinti

Regioninės rinkos vystymas didele dalimi prisideda prie prekybos didmeninės prekybos trumpalaikiais dujų produktais likvidumo padidinimo.

AB „Amber Grid“ įgyvendina šias priemones:

- **Susietųjų pajėgumų paskirstymo (implicit capacity allocation) modelio įdiegimas.** Tai yra pereinamasis žingsnis, integruojant Lietuvos, Latvijos ir Estijos rinkas. Taip pat, tai vienas iš būdų įgyvendinti ES perdavimo sistemų pajėgumų paskirstymo mechanizmų tinklo kodekso reikalavimus. Modelio esmė ta, kad trumpalaikiai (dienos prieš) pajėgumai bus automatiškai priskiriami sistemos naudotojui, kuris nusiperka biržoje dujas, kurios yra kitoje šalyje, nei atitinkamos šalies virtualus prekybos taškas.
- **Regioninės dujų rinkos vystymas.** Šiuo projektu siekiama apjungti Baltijos šalių ir Suomijos rinkas į vieną bendrą dujų rinką. Tai reiškia, kad bus viena bendra įleidimo - išleidimo taškų zona su vienu bendru virtualiu prekybos tašku. Komercine prasme pasinaikins perdavimo sistemų sujungimo taškai tarp šių keturių šalių. Tarpvalstybiniuose sujungimo taškuose nereikės užsakyti gamtinių dujų perdavimo pajėgumų bei nominuoti dujų srautų. Tai reiškia, kad dujų perdavimas pasidarys paprastesnis, panaikinamas ekonominis neefektyvumas, kylantis iš kainų skirtumo dėl transportavimo tarifų, bei, svarbiausia, susiformuos didesnė dujų rinka. Didesnė rinka turėtų pritraukti daugiau tiekėjų, paskatinti konkurenciją bei likvidumą.
- **Nauji infrastruktūros projektai.** Reikalingi fiziškai užtikrinti komercinius *Sistemas naudotojų* ir prekybininkų poreikius:
 - ✓ **GIPL.** Tiesiogiai fiziškai sujungs Baltijos šalių ir Suomijos bendrą rinką su Lenkijos ir visos Europos dujų rinkomis.
 - ✓ **Lietuvos - Latvijos jungties praplėtimas.** Sumažins fizinių perkrovų tikimybę transportuojant dujas Šiaurės - Pietų kryptimis Rytų Baltijos regione.

Taip pat Estijos perdavimo sistemos operatoriaus ir Suomijos bendrovės Balticconnector Oy įgyvendina **Balticconnector dujotiekių jungties bei Latvijos-Estijos jungties praplėtimas projektus**. Balticconnector sujungs Estiją su Suomija ir sudarys sąlygas pastarajai būti bendros Rytų Baltijos rinkos zonos dalimi. Latvijos - Estijos jungties praplėtimas sukurs fizinio srauto iš Estijos į Latviją galimybę ir sumažins fizinių perkrovų transportuojant dujas tikimybę Šiaurės-Pietų kryptimis Rytų Baltijos regione.

7. Išvados

Lietuvos gamtinių dujų rinka nėra pakankamai likvidi, todėl taikomos tolerancijos ribos, kurių taikymas numatomas iki rinka taps likvidi. Tolerancijos ribų taikymas sąlygoja konkurencingumo vystymąsi, padeda naujiems gamtinių dujų rinkos dalyviams ateiti į rinką, prisitaikyti prie jos sąlygų ir sumažina patiriamų kaštų dydį. Rinkos stebėseną bus vykdoma iki kol pasikeis situacija, tuomet bus priimami sprendimai dėl tolerancijos ribų mažinimo ar jų panaikinimo.